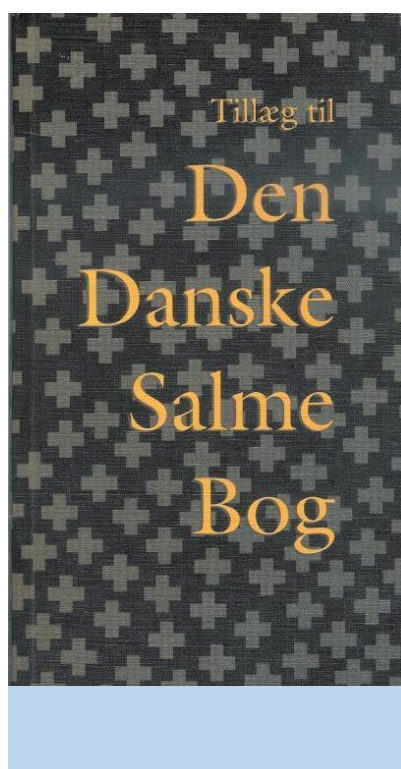

En pdf-artikel fra www.salmedatabasen.dk af provst og adj. professor emeritus, ph.d. Peter Balslev-Clausen

Tillæg til Den Danske Salmebog 1994-2019

Publiceret i juni 2019

Tillæg til Den Danske Salmebog 1994-2019

af Peter Balslev-Clausen, provst og adj. professor emeritus, ph.d.

Det er i år, 2019, 25 år siden, *Tillæg til Den Danske Salmebog* blev taget i brug. Selvom tillægget næppe bruges ret mange steder i dag, er der grund til at bruge dets 25-års jubilæum som anledning til at overveje dets plads i dansk salmebogs- og salmesangshistorie.

Da *Den danske Salmebog* blev autoriseret 1953 og året efter blev taget i brug i det store flertal af Den danske Folkekirkes kirker, blev den mødt med den kritik, der allerede havde mødt den såkaldte »Prøvesalmebog»¹ fra 1951, at der var forsvindende få nye salmer fra tiden efter 1900 i den salmebog, der skulle danne udgangspunkt for salmesangen i Danmark i anden halvdel af det 20. århundrede. K.L. Aastrup (1899-1980) og Harald Vilstrup (1900-1974) var repræsenteret med hver et par salmer, og det var alt. Den første samling af salmer målrettet til gudstjenestebrug, der blev udgivet efter 1953, var *Udvalgte Salmer af K.L. Aastrup*², udgivet 1966 af Samfundet Dansk Kirkesang og forsynet med melodier af Bernhard Christensen. Denne samling, der omfattede 52 salmer, blev hovedsagelig brugt i menigheder, hvor præsten eller organisten tilhørte kredsen omkring Samfundet Dansk Kirkesang. Langt større gennemslagskraft havde samlingen *Salmer og sange fra vor tid. Løgumklostersangbogen*³, der med sin store kirkelige bredde, der spændte fra K.L. Aastrup, repræsenteret med 29 a og 13 b-

salmer, til den nyeste skandinaviske og internationale salmedigtning fortrinsvis oversat af Holger Lissner, her og nu imødekom de flestes ønske om en fornyelse af salmesangen.

Et par år efter *Løgumklostersangbogen* udgav det grundtvigske Kirkeligt Samfund af 1898 og det laubske Samfundet Dansk Kirkesang 1976 *46 salmer. Tillæg til Den danske Salmebog*⁴, der bestod af lige dele salmer af N.F.S. Grundtvig og K.L. Aastrup. I modsætning til *Løgumklostersangbogen* var der her ikke tale om en fornyelse, men om en konsolidering af traditionen. Større udbredelse end *46 salmer* fik Kirkeligt Centrums *'78-tillægget til Den Danske Salmebog*⁵ fra 1978, hvis hovedbidragydere var K.L. Aastrup og Johannes Johansen. 1981 udkom endnu et salmebogstillæg udgivet af en kirkelig retning, *129 salmer* udgivet af »en fri arbejdskreds«, bestående af 15 »udgivere« fra hhv. Indre Mission, Brødremenigheden og fra folkekirkens høj Kirkelige fløj. Hovedredaktør og hovedbidragyder var Jørgen Glenthøj. Karakteristisk for *129 salmer* er de fyldige afsnit med »Bibelske Psalmer« og »Bibelsk fællesbøn« beregnet til tidebøns-gudstjenester. I forhold til de tre foregående salmebogstillæg har *129 salmer* kun haft begrænset udbredelse og brug.

1984 udsendte Kommissionen Børn og Kirke *Salmer og kirkeviser*⁶, der indeholdt 108 salmer

¹ *Den danske Salmebog. Forslag udarbejdet af det ved kgl. resolution af 29. maj 1976 nedsatte udvalg*. København: P. Haase & Søns Forlag 1951.

² *Udvalgte Salmer af K.L. Aastrup*, København: Samfundet Dansk Kirkesang / G.E.C. Gad 1966.

³ *Salmer og sange fra vor tid. Løgumklostersangbogen. Løgumkloster: Løgumkloster Højskole 1974.*

⁴ *46 salmer. Tillæg til Den danske Salmebog* udgivet af Kirkeligt Samfund af 1898 og Samfundet dansk Kirkesang, København: G.E.C. Gad 1976.

⁵ *'78-tillægget til Den Danske Salmebog*, redigeret af Kirkeligt Centrum, Egtved: Musikhøjskolens Forlag, Edition Egtved 1978.

⁶ *Salmer og kirkeviser*, København: Kommissionen Børn og Kirke / P. Haase & Søns Forlag 1984.

og bibelhistoriske sange. Hovedredaktør og hovedbidragyder var sognepræst Holger Lissner med 13 a- og 26 b-salmer. *Salmer og kirkeviser* fortsatte, hvor '78-tillægget slap med hensyn til introduktion af norske og svenske salmer. *Salmer og kirkevisers* målgruppe var børn og unge til og med konfirmationsalderen.

Revisionen af de historiske oplysninger i *Den danske Salmebog 1953*

De fem salmebogstillæg var udtryk for dels en utilfredshed med *Den danske Salmebog* fra 1953, dels et ønske om at bidrage til den proces frem mod en ny salmebog, som alle ventede ville blive sat i gang så betids, at den flere hundrede år gamle danske tradition med ca. et halvt århundrede mellem hver autoriseret salmebog kunne opretholdes. Det første officielle skridt til at indlede salmebogsarbejdet var dog en skuffelse for dem, der ventede, at der ville blive nedsat en salmebogskommission. Hvad der skete, var, at kirkeminister Mette Madsen (1924-2015, kirkeminister 1984-1988) nedsatte et udvalg, der skulle revidere *Den danske Salmebogs* historiske oplysninger og give forslag til en redaktionel nyordning af salmebogens ritual- og tekstafsnit. I en skrivelse til udvalgets designerede formand, biskop Olav C. Lindegaard, Haderslev, af 19. juni 1986, opridses baggrunden for nedsættelsen af udvalget: »Da den film, der bruges ved salmebogens fremstilling, er ved at være slidt op, ville det være ønskeligt, om revisionen kunne afsluttes så betids, at den reviderede udgave af salmebogen kunne foreligge, forinden hele salmebogen alligevel skal indskrives på et tekstbehandlingsanlæg.« Det understreges, at »der er altså ikke tale om, at der skal ske ændringer i selve salmeindholdet.« I øvrigt er nedsættelsen af udvalget, der

bestod af seks medlemmer⁷ interessant derved, dels at det var det første udvalg i Kirkeministeriets regi, der blev nedsat med et lige antal kvinder og mænd, dels at det kun var Peter Balslev-Clausen og Jens Lyster, der tidligere havde beskæftiget sig med salme- og salmebogshistorie.

Revisionsudvalget indgav sin revisionsberetning den 28. januar 1988, så betids at den nye reviderede udgave af *Den Danske Salmebog* (2. udgave, 1. oplag) kunne blive præsenteret for offentligheden ved en reception i Det Kongelige Vajsenhus' festsal, Nørre Farimagsgade 51, København K, den 8. november 1988. Til stede var HM Dronning Margrethe 2., kirkeminister Torben Rechendorff (f. 1937, kirkeminister 1988 - 1993), medlemmerne af Folketingets kirkepolitiske udvalg, Københavns biskop, Vajsenhusets og Det danske Bibelselskabs bestyrelser og medlemmerne af det udvalg, der havde revideret salmebogen. Grafikeren Erik Ellegaard Frederiksen (1924-1997) gav i en bevæget tale udtryk for den store personlige tilfredsstillelse det var nu ikke alene at have grafisk tilrettelagt sin generations Bibel, men også dens salmebog. Kirkeminister Torben Rechendorff gav i sin tale udtryk for tilfredshed med den foretagne revision af 1953-salmebogen og oplyste, at han i den nærmeste fremtid ville tage skridt til at indlede den proces, som skulle resultere i en ny autoriseret salmebog, der skulle afløse 1953-salmebogen.

Ikke alt var dog til alles tilfredshed. Jens Lyster, der havde været medlem af revisionsudvalget, kunne hurtigt konstatere, at den nye salmebogsudgave var fuld af trykfejl, bl.a. i »Kirken den er et gammelt hus« (nr. 280 i salmebogen), hvor »fonten os minder om vor dåb« i strofe 6, linje 1, var blevet til »fronten os min-

---

⁷ Biskop Olav C. Lindegaard, generalsekretær Niels Jørgen Cappelørn og sognepræsterne Peter Balslev-Clausen, Jens Lyster, Ruth Skovsborg og Anne Birgitte Villadsen.

der om vor dåb«, hvilket sikkert, mente Jens Lyster, ville glæde de endnu levende veteraner fra Første Verdenskrig i hans alsiske Notmark sogn. Jens Lyster navngav derfor straks den nye udgave af salmebogen »Frontsalmebogen«.

Revisionsudvalget havde i sin beretning foreslået en opdeling af salmebogen i to bind, hvoraf det første skulle indeholde salmedelen og det andet bind tekst- og ritualdelen af salmebogen. Med henblik på den fremtidige brug af salmebogen anbefalede udvalget, at »De to bind kan evt. suppleres med et tredje, som indeholder melodistemmen til de enkelte Salmer fra koralbogen.«

Processen frem mod den nye autoriserede salmebog

Den 15. november 1990 nedsatte kirkeminister Torben Rechendorff efter aftale med folkekirkens biskopper en styringsgruppe, der skulle forberede arbejdet med en ny autoriseret salmebog.⁸ Styringsgruppen, der bestod af Bertil Wiberg (formand), Else Marie Bukdahl, Grethe Rostbøll, Erik Norman Svendsen og Jens Holger Schjørring, havde til opgave »hurtigst muligt [at] afgive indstilling til kirkeministeren om sammensætningen af en arbejdsgruppe, der skal forberede et salmebogstillæg med nye salmer.⁹« I forlængelse heraf skulle styringsgruppen forberede kommissorium for og sammensætning af en salmebogskommission, der skulle forberede en ny dansk salmebog.

I løbet af vinteren 1991 modtog kirkeministeren en indstilling fra styringsgruppen med henblik på kommissorium for og sammensætning af et udvalg, der skulle fremkomme med et forslag til et salmetillæg til Den danske Salmebog. Efter at have fået tilsagn fra de foreslåede

medlemmer af redaktionsudvalget tilskrev kirkeministeren den designerede formand for udvalget, rektor Gerhard Johs. Pedersen (1931 – 2010), Pastorseminariet, Aarhus, at »Udvalget skal fremkomme med forslag til et tillæg til Den danske Salmebog. Tillægget skønnes at skulle indeholde 150-200 salmer. [Det] bør have en sådan bredde, at det i lighed med Den danske Salmebog kan finde anvendelse i alle landets kirker. Det bør kunne anvendes såvel ved folkekirkens ordinære gudstjenester som ved andre gudstjenester, herunder børne- og ungdomsgudstjenester, samt ved kirkelige handlinger. Tillægget bør både indeholde salmer hentet fra de siden autorisationen af Den danske Salmebog fremkomne salmebogstillæg og salmer, der forekommer i andre udgivelser fra de senere år. Ved udvælgelsen af salmer fra vor egen tid bør der lægges vægt på, om en salme i kraft af sine kvaliteter må formodes at kunne vinde indpas i gudstjenesten. Opmærksomheden bør være henledt på, om nyere salmer fra kirker i andre lande, især vore nordiske nabolande, gennem en oversættelse vil kunne berige dansk gudstjenesteliv.« Kirkeministeren tilføjer, at »Udvalget skal i sit arbejde inddrage spørgsmålet om melodier, herunder om teksterne bør forsynes med melodisats, samt forberede udgivelsen af en til tillægget hørende melodibog.« Kirkeministeren slutter sit brev med at pointere, at »Udvalget skal såvidt muligt fremkomme med sit forslag inden udgangen af 1992¹⁰.«

Udvalget bestod, da det blev nedsat, af rektor Gerhard Pedersen (formand), sognepræst Betty Højgaard Sørensen, sognepræst Niels Jørgen Kobbensmed-Nielsen, sognepræst Henrik Ellegaard Frederiksen, organist Erling Lind-

---

⁸ Brev af 19. marts 1991 til sognepræst Peter Balslev-Clausen, jf. Pressemeddelelse, november 1990.

⁹ Pressemeddelelse, november 1990.

---

¹⁰ Brev af 19. marts 1991 fra kirkeminister Torben Rechendorff til rektor Gerhard Pedersen, citeret i *Forslag til tillæg til Den danske Salmebog. Betænkning afgivet af det af Kirkeministeren den 21. maj 1991 nedsatte udvalg*, s. 2.

gren, organist Jesper Madsen, forfatter Poul Dam, højskolelærer Ditte Krøgholt, lektor Bent Windfeld og højskolelærer Viggo Ernst Thomsen. Peter Balslev-Clausen var tilknyttet udvalget som sekretær. Organisterne Erling Lindgren og Jesper Madsen ønskede imidlertid ikke at indtræde i udvalget og blev i løbet af foråret 1991 erstattet af organisterne Margrethe Thestrup Østergaard og Ole Brinth. Denne forsinkelse betød, at udvalgets første møde først kunne blive afholdt den 11. oktober. Inden da havde udvalgets formand og sekretær forberedt udvalgets arbejde ved på baggrund af Dansk Bogfortegnelse at udarbejde en fortegnelse over samtlige danske salmeudgivelser siden 1950. På mødet den 11. oktober blev dette materiale fordelt mellem udvalgets medlemmer, der i øvrigt alle skulle gennemgå tillæggene *46 salmer*, *78-tillægget*, *129 salmer* og *Salmer og kirkeviser*.

Mødet den 11. oktober, der fandt sted i Skt. Markus kirkes lokaler, Aarhus, formede sig dels som et orienterende fællesmøde mellem styringsgruppen og tillægsudvalget, dels som et arbejdsmøde for udvalget. Styringsgruppens formand, Bertil Wiberg, gennemgik udvalgets kommissorium og understregede, at »det var vigtigt at få salmetillægget offentliggjort så hurtigt som muligt, for at give plads for en tilstrækkelig lang afprøvningsperiode for dets salmer inden de eventuelt skal indgå i en ny autoriseret salmebog.« Jens Holger Schjørring tilføjede, dels at »et salmebogstillæg er en ”replik” i modsætning til en egentlig salmebog, der skal være ”klassisk”«, dels, at »det har været styringsgruppens politik, at personer, der tidligere har været involveret i et salmebogs- / salmebogstillægsarbejde ikke skulle sidde i tillægsudvalget,« dels at »”nyere” betyder ”indtil i dag”, men uden fast grænse bagud.«¹¹ Bertil Wiberg forestillede sig i øvrigt ikke, at udvalgets forslag til et salmetillæg skulle autoriseres,

men blot »godkendes til brug«, ligesom han ikke mente, at der »ville blive tale om en egentlig høringsperiode, men kun en indstilling fra styringsgruppen før tillægget ville kunne tages i brug af de præster og menigheder, der måtte ønske det.¹²»

Tillægsudvalgets arbejde er beskrevet udførligt i udvalgets betænkning af 21. maj 1991¹³, hvorfra der her citeres:

»Udvalgets medlemmer stillede først forslag om, hvilke salmer, der burde under overvejelse. Det førte til en samling på 681 salmer. Herefter foretog hvert udvalgsmedlem endnu en udvælgelse af ca. 200 af de 681 salmer. Denne udvælgelsesprocedure afslørede den store bredde i udvalgets sammensætning, idet kun ca. 100 salmer fik fem eller flere af udvalgsmedlemmernes stemmer¹⁴. Ved en gennemgang af disse ca. 100 salmer kunne man konstatere, at det drejede sig om salmer, som var kendt i forvejen i mange kredse, men at det også hovedsageligt var salmer med en svag profil. For at sikre, at nogle af de salmer kom med, som kun et mindretal i udvalget umiddelbart kunne gå ind for, blev man derfor enige om at supplere den første kvote med forslag fra hvert enkelt medlem til yderligere 15 salmer, som vedkommende ville anse det for helt nødvendigt, at vi overvejede i fællesskab. [...] Ved hjælp af denne metode nåede vi frem til en salmesamling på 217 tekster, som blev inddelt efter samme disposition som salmebogen. Udvalget gennemgik disse salmer ved at synge dem og derefter drøfte dem. I sidste fase af vort arbejde har vi yderligere overvejet mere end 100 nye tekster og melodier, som vi har fået tilsendt eller er blevet gjort opmærk-

---

¹² sst. s. 2.

¹³ Se note 9.

¹⁴ Den eneste (!) salme, som alle var enige om i første udvælgelsesrunde, var Johannes Johansens »Vi kommer til din kirke, Gud.«

---

¹¹ Referat fra mødet v/ sekretæren 23. okt. 1991, s. 1.

som på, ligesom vi har genovervejet nogle af de salmer, vi i første omgang havde fravalgt.«

Ved udvælgelsen af salmer lagde udvalget syv kriterier til grund:

- 1) Salmerne skulle være egnede til gudstjenestelig fællessang, hvilket har betydet, »at en række digte, som kunne betegnes som salmer, og som egner sig til personlig andagt, men ikke til gudstjeneste, er blevet valgt fra.«¹⁵
- 2) Salmens litterære kvalitet. »Hermed tænkes ikke blot på det rent ”håndværksmæssige”, men også på billedsprog, sprogrytme og den stramme poetiske form, som gør, at salmen naturligt samler sig om et eller nogle få temaer.«
- 3) Salmens teologiske indhold.
- 4) Overensstemmelse mellem tekst og melodi.
- 5) Genkendelighed.
- 6) Brugbarhed ved kirkelige handlinger og i forbindelse med ikke mindst gammeltestamentlige tekster.
- 7) Salmer fra andre, ikke mindst de øvrige nordiske lande.

Dertil kom, at »salmebogstillægget har til hensigt at afprøve nye salmer på deres slidstyrke. Derfor har det været vigtigt for os at nå så langt ud imod salmens grænser som muligt, for at give menighederne mulighed for at overveje, hvor disse grænser går, både med hensyn til tekst og melodi.«¹⁶

Tillægsudvalget var af kirkeministeren blevet anmodet om at »inddrage spørgsmålet om melodier, herunder om teksterne bør forsynes med en melodisats.«¹⁷ I betænkningen indstiller udvalget til ministeren, »at salmebogstillægget forsynes med melodisats til de salmer, hvis melodier ikke forekommer i Den danske Koralbog,

og at disse melodier forsynes med becifringer.«¹⁸

Et særligt problem, der blev drøftet grundigt i udvalget, og som var emnet med flere møder med Kirkeministeriet, var spørgsmålet om autorisation eller ikkeautorisation af det kommende salmebogstillæg. Udvalget kunne ikke anbefale en autorisation, dels for at stille præster og menigheder frit i forhold til brugen af tillæggets salmer, dels for ikke at risikere, at melodierne stik imod dansk tradition blev autoriseret ved ufrihed for brugerne af salmebogstillægget i forhold til samspelet mellem tekster og melodier til følge.

På et møde i Kirkeministeriet den 21. august 1992 gav kirkeminister Torben Rechen-dorff udtryk for, at salmebogstillægget ikke ville blive autoriseret. En autorisation ville ganske vist gøre det lettere både for præster og menighedsråd at tage tillægget i brug, men ville samtidig afsvække dets eksperimenterende karakter.«¹⁹ Efter dette møde udarbejdede kirke-ministeriet et notat »vedrørende spørgsmålet om autorisation af salmebogstillægget«. Dette notat, der er signeret »St.H.« og dateret 22. september 1992, er opdelt i tre afsnit:

1. Dersom salmebogstillægget autoriseres, er det overladt til menighedsrådet at træffe bestemmelse om, hvorvidt tillægget skal tages i brug i kirken, jf. menighedsrådslovens § 28, nr. 3.
2. Såfremt salmebogstillægget ikke autoriseres, kan det kun benyttes ved de faste kirkelige gudstjenester eller kirkelige handlinger, hvis der mellem

---

¹⁵ Udvalgets betænkning s. 5.

¹⁶ Sst. s. 5-6.

¹⁷ Kirkeministerens brev af 19. marts 1991.

---

¹⁸ Betænkningen s. 7.

¹⁹ Notat fra møde mellem kirkeministeren, Styringsgruppen vedrørende ny salmebog og repræsentanter for Udvalget vedrørende salmetillæg til Den danske Salmebog fredag den 21. august 1992 kl. 14.00 - 15.00 i Kirkeministeriet, Frederiksholms Kanal 21, København” s. 1.

præsten og menighedsrådet er enighed derom, og hvis biskoppen giver sit samtykke, jf. menighedsrådslovens § 29, stk. 1, nr. 3, og stk. 2.

3. Selvom man beslutter sig for, at teksten i salmebogstillægget skal forsynes med melodisats, vil der ikke være noget til hinder for, at alene teksten autoriseres. Det forudsættes kun, at Kirkeministeriet i sin forestilling til Dronningen klart anfører, at alene teksten ønskes autoriseret.

Kirkeministeren har 23. september 1992 tilføjet, at han var enig, hvilket må betyde, at han var enig i punkterne 1 og 3. Derefter har han forelagt spørgsmålet om autorisation af salmebogstillægget for styringsgruppen, hvis formand, Bertil Wiberg i brev af 26. oktober 1992 svarer ministeren:

Efter anmodning fra Ministeren har styringsgruppen vedrørende en ny Salmebog på sit møde den 9. oktober 1992 drøftet spørgsmålet, om det forestående salmebogstillæg bør autoriseres, og om tillægget bør udgives på Det kgl. Vajsenhus' eller på et andet forlag.

Til brug for styringsgruppens drøftelse af det førstnævnte spørgsmål forelå et af kirkeministeriet udarbejdet notat af 22. september 1992.

Med hensyn til spørgsmålet om autorisation skal styringsgruppen anbefale, at salmebogstillægget autoriseres, idet man lægger afgørende vægt på, at afgørelsen om, hvorvidt tillægget skal

tages i brug i de enkelte menigheder, skal kunne træffes af vedkommende menighedsråd.

Man har i denne forbindelse noteret sig at det vil være muligt at autorisere selve teksten og ikke eventuelle melodisatser.

Med hensyn til spørgsmålet om udgivelsen af tillægget finder styringsgruppen det mest naturligt, at retten hertil overdrages til Det kgl. Vajsenhus' Forlag, som forestår udgivelsen af de øvrige ved gudstjenesten anvendte bøger. Styringsgruppen finder tillige at dette vil være den for menighedsråd og præster mest praktiske ordning.²⁰

Den 20. november 1992 skriver kirkeminister Torben Rechendorff til Gerhard Pedersen som formand for tillægsudvalget, at han »agter at følge styringsgruppens anbefalinger, således at et salmebogstillæg vil blive autoriseret og udgivelsen overdraget til Det kgl. Vajsenhus' Forlag.«²¹

I et brev til formanden for styringsgruppen, biskop Bertil Wiberg, dateret 4. september 1992 henviser Gerhard Pedersen til en henvendelse, han havde fået fra sognepræst Holger Villadsen, sekretær for biskopperne i arbejdet med udarbejdelsen af en ny alterbog og gudstjenesteordning. Holger Villadsen henledte opmærksomheden på, at der »i den kommende alterbog og gudstjenesteordning vil [...] findes flere led, som er beregnet til at synges af menigheden.

---

²⁰ Brev af 26. oktober 1992 fra Bertil Wiberg til kirkeminister Torben Rechendorff.

²¹ Brev af 20. november 1992 fra kirkeminister Torben Rechendorff til Gerhard Pedersen.

Det gælder f.eks. Kyrie, Gloria / Laudamus, Halleluja, Helligsangen, Agnes Dei i prosaform, samt de nytestamentlige cantica og enkelte gammeltestamentlige salmer. [...] Holger Villadsen foreslår [...], at salmebogstillægsudvalget overvejer at anføre nogle af de liturgiske led med numre i tillægget. Man kunne f.eks. tænke sig, at der i lighed med, hvad der er sket i de nye norske og svenske salmebøger, indføres et særligt afsnit med liturgiske sange / salmer.« Gerhard Pedersen henviser til, at tillægsudvalget på eget initiativ har taget spørgsmålet op i forbindelse med et forslag om at optage et antal bibelske salmer i tillægget, og at der allerede havde været afholdt et underudvalgsmøde om spørgsmålet. Gerhard Pedersen slutter sit brev med at spørge Bertil Wiberg om, hvorvidt styringsgruppen »mener at en sådan optagelse af liturgiske led fra den nye liturgi falder indenfor vort kommissorium, og om man anser det for ønskeligt at vi arbejder videre med Holger Villadsens forslag.«²²

I et brev af 23. marts 1993, denne gang til Kirkeministeriet v/ kontorchef Finn Langager Larsen²³ gentog Gerhard Pedersen spørgsmålet om, hvorvidt liturgiske led og bibelske salmer hørte ind under tillægsudvalgets kommissorium²⁴. Finn Langager Larsen svarer i brev af 5. april 1993 ved at henvise til skrivelser fra henholdsvis formanden for Styringsgruppen, Bertil Wiberg²⁵ og formanden for Salmebogskommissionen²⁶, Erik Norman Svendsen²⁷. Bertil Wi-

berg skrev, at styringsgruppen havde ønsket »at give udvalget frie hænder ved udvælgelsen af salmer og dermed også til selv at afgøre, hvad der falder ind under kategorien salmer.« Og han tilføjede, at »Spørgsmålet om definitionen på en salme og dens afgrænsning i forhold til anden religiøs poesi har ikke været gjort til genstand for drøftelse i Styringsgruppen.« Erik Norman Svendsen var enig med Bertil Wiberg og tilføjede på egne vegne, at »Personligt vil jeg finde det beklageligt, såfremt nyere og nye forme for menighedssang ikke kan blive afprøvet i et salmebogstillæg, der klart har et foreløbigt og forsøgsmæssigt præg.«

I det endelige forslag til *Tillæg til Den Danske Salme Bog* (1994) findes et afsnit sidst i tillægget med »Salmer og Lovsange«, der består af otte »Salmer fra Det Gamle Testamente«, tre »Lovsange fra Det Nye Testamente«, fire »Bibelvers og Bibelkanons« og tolv »Liturgiske sange«, ikke mange, og ikke nok til at fylde kirkeåret ud, men tilstrækkeligt til en mundsmag og dermed til at være et udgangspunkt for en videre overvejelse af denne salmegenres fremtid i dansk gudstjenesteliv.

Sidst i sin betænkning til ministeriet kommer tillægsudvalget ind på spørgsmålet om et eventuelt permanent salmebogstillæg. Man skriver: »Udvalget har ved flere lejligheder drøftet det spørgsmål, om tillægget blot skal være et oplæg til den nye salmebog, der nu er under forberedelse. I betragtning af det store antal salmer, som skrives netop i vor tid, kunne det være rimeligt at overveje, om et salmebogstillæg, ligesom Højskolesangbogen burde udkomme i en ny udgave hvert 10. til 15. år. Dermed ville der skabes rammer, inden for hvilke de mange nye salmer, som forhåbentlig fortsat

---

²² Brev af 4. september 1992 fra Gerhard Pedersen til Bertil Wiberg.

²³ Torben Rechendorff var 25. januar 1993 blevet afløst som kirkeminister af A.O. Andersen.

²⁴ Brev af 23. marts 1993 fra Gerhard Pedersen til Kirkeministeriet v/ kontorchef Finn Langager Larsen.

²⁵ Brev af 28. marts 1993 fra Bertil Wiberg til Finn Langager Larsen.

²⁶ Styringsgruppen var nedlagt i forbindelse med Salmebogskommissionens nedsættelse pr. 5. januar 1993, hvorfor Kirkeministeriets henvendelse skete dels til den afgå-

---

de formand for styringsgruppen, dels til formanden for den netop nedsatte Salmebogskommission.

²⁷ Brev af 31. marts 1993 fra Erik Norman Svendsen til Finn Langager Larsen.

vil blive skrevet, kunne prøves i en gudstjenestelig sammenhæng. Det er udvalgets opfattelse, at der er brug for et sådant permanent tillæg, og at det med fordel kunne knyttes sammen med det **Alterbogstillæg**, der er en del af **Gudstjenesteordning for den danske Folkekirke**, og ligeledes rummer tekster, som menighederne kan afprøve.²⁸

Tillægsudvalgets betænkning og forslag til Tillæg til Den danske Salmebog blev den 23. juni 1993 overrakt kirkeminister Arne O. Andersen (f. 1939, kirkeminister 25. januar 1993 – 27. september 1994), der den 25. januar samme år havde afløst Torben Rechendorff som kirkeminister.

Efter at have modtaget tillægsudvalgets betænkning og forslag til et tillæg til *Den Danske Salmebog* sendte kirkeministeren forslaget til høring hos folkekirkens biskopper. Flertallet af biskopperne, syv ud af ti var skeptiske over for udvalgets forslag, som de mente ikke var hverken kunstnerisk, litterært eller teologisk tilfredsstillende. Af samme grund ønskede de ikke at anbefale en autorisation af tillægget. Udvalgets skuffelse over biskoppernes holdning og indstilling til kirkeministeren fremgår af sekretærens brev til Gerhard Pedersen af 25. august 1993: »Det er muligt, at det [udvalgets forslag til et salmebogstillæg] både kunstnerisk, litterært og teologisk (dogmatisk) ikke er tilfredsstillende. Men ikke alene er det det bedste, der kan udgives for indeværende, det er også nødvendigt, at tillægget med dets salmetekster er kommer helt ud til de kunstneriske, litterære og – ikke mindst – teologiske grænser, for at disse grænser og dermed det mulige for et salmebogstillæg kan blive afprøvet. Uden en autorisation kommer tillægget ikke hurtigt og langt nok ud til at kunne blive en egentlig forudsætning for sammensætningen af Den danske Salmebogs afløser. De syv biskopper burde have

forstået, at salmesang og dermed – også officielle og autoriserede – salmebogstillæg ikke så meget er et spørgsmål om biskoppeligt tilsyn og indflydelse som kirkelig frihed til at udtrykke sig og til at forny sig, og at det måske netop ud fra et biskoppeligt synspunkt er bedre, at menighederne får denne frihed, end at de tager den!«

To spørgsmål blev behandlet intenst af de implicerede parter i løbet af efteråret 1993: spørgsmålene om hvorvidt salmebogstillægget skulle udgives med melodisats, og om tillægget skulle autoriseres eller ej. Autorisationsspørgsmålet blev afgjort af biskoppernes høringssvar til ministeren, spørgsmålet om melodisats eller ej blev afgjort af kirkeministeriet.

I løbet af sommeren fremkom Den kgl. Vajsenhus' Forlag med forslag til salmebogstillæggets layout og overslag over omkostningerne i forbindelse med udgivelsen. I denne anledning blev der den 13. august 1993 afholdt et møde mellem Gerhard Pedersen, Ole Brinth, Margrethe Østergaard og Peter Balslev-Clausen fra salmebogstillægsudvalget og Niels Jørgen Cappelørn, Bo Alkjær og Anne Rohweder fra Det danske Bibelselskab / Det kgl. Vajsenhus' Forlag. Efter at have forhørt sig hos Edition Egved kunne Niels Jørgen Cappelørn og Bo Alkjær oplyse, at »Hvis udsalgsprisen på en melodisalmebog skal holdes på omkr. 100 kr. skal der gives tilskud på 150.000 kr. pr. 10.000 eksemplarer af tillægget. En effektiv nedbringelse af denne udsalgspris vil forudsætte, at melodierne ikke trykkes i tillægget. I så fald vil en støtte fra Kirkeministeriet svarende til initialomkostningerne på 57.000 kr. være tilstrækkelig til at bringe prisen ned på ca. 100 kr.« Det blev på mødet oplyst, at datoen for udgivelsen af salmebogstillægget, der tidligere var blevet

---

²⁸ Betænkningen s. 8.

sat til 15. november 1993, måtte udskydes til 15. februar 1994.²⁹

Af et overslag fra Det kgl. Vajsenhus' Forlag på baggrund af mødet den 13. august, dateret 18. august 1993 fremgår det, at stykprisen for salmebogstillægget incl. moms ville blive 155,25 kr. med noder, 101,79 kr. uden noder og 115,04 kr. med noder til en femtedel af teksterne, dvs. bibelske og liturgiske sange. Hvis tillægget i boghandelen skulle koste 100 kr. ville det betyde, at en udgave med noder til alle tekster ville kræve et tilskud (fra Kirkeministeriet) på 185.000 kr. til 1. oplag og 95.000 kr. til følgende oplag, da initialomkostningerne ville være dækket ved 1. oplag. En udgave med 1/5 noder ville til sammenligning koste 50.000 kr. i tilskud til 1. oplag, hvorefter følgende oplag ville kunne produceres uden tilskud.

Kirkeministeriet anmodede på baggrund af dette overslag om en udtalelse fra salmebogstillægsudvalget. I brev af 22. september svarer Gerhard Pedersen ministeriet att. kontorchef Finn Langager Larsen, at »Udvalgets medlemmer er enige om at beklage, at det ikke er muligt for Vajsenhuset at følge vores indstilling, uden at det betyder en uacceptabel udsalgspris på tillægget. Kun ét medlem, sognepræst Niels Jørgen Kobbersmed, mener, at man bør følge udvalgets indstilling og udgive tillægget med noder til alle salmer uanset prisen og størrelsen af Kirkeministeriets tilskud. Han henviser til de meget positive erfaringer, man har fra de andre nordiske lande med brugen af nodesalmebøger«. Og Gerhard Pedersen fortsætter: »To medlemmer, højskolelærer Ditte Krøgholt og forfatter Poul Dam, mener, at man enten må udgive tillægget med noder til alle salmerne eller uden noder. Som kommentar til sin stil-

lingtagen skriver Poul Dam: »Man kunne med rimelighed få initialomkostningerne dækket af ministeriet. Dels er det en nødvendig udgift i forbindelse med udvalgsarbejdet, dels ville alle oplag herefter kunne udsendes på grundlag af identiske kalkulationer. I så fald kunne udsalgsprisen bringes ned på ca. 125 kr., og det anser jeg ikke for prohibitivt.» Poul Dam mener i øvrigt, at et oplag på 10.000 er alt for lille til at imødekomme den efterspørgsel, man kunne forvente.«

Den 7. oktober 1993 skriver Kirkeministeriet ved kontorchef Finn Langager Larsen til Det danske Bibelselskab, der havde udgivelsen i kommission for Det kgl. Vajsenhus' Forlag, at »Da ministeriet af hensyn til tillæggets udbredelse finder det afgørende, at prisen pr. stk. ikke overstiger 100 kr. skal man herved give tilsagn om at ville yde et tilskud på 50.000 kr. til nedbringelse af fremstillingsomkostningerne«, og det tilføjes, at »Som tidligere meddelt selskabet gennem kopi af skrivelse af 25. august 1993 til biskopperne, vil salmebogstillægget ikke blive autoriseret.«

Tillægsudvalget fortsatte sit arbejde efteråret 1993 som sparringspartner for Vajsenhusets Forlag³⁰, repræsenteret af produktionschef Bo Alkjær. Den grafiske udformning af tillægget var overdraget Anne Rohweder IDD .

Manuskriptet til salmebogstillægget blev afleveret til trykkeriet medio november 1993.³¹ Inden da havde Gerhard Pedersen skrevet sal-

---

²⁹ Notat fra møde med Vajsenhusets forlag fredag 13. august 1993 kl. 9.00 - 13.00 på generalsekretær Niels Jørgen Cappelørns kontor, Det danske Bibelselskab, Frederiksborggade 50, 1360 København K.

---

³⁰ Jf. Kirkeministeriets skrivelse af 7. oktober 1993 v/ kontorchef Finn Langager Larsen: »Da det udvalg, der har udarbejdet tillægget, har indvilliget i at yde bistand med hensyn til at følge færdiggørelsen af tillægget indtil udgivelsen, skal man anmode om, at eventuelle spørgsmål i forbindelse med udgivelsen rettes til udvalgets formand, rektor Gerhard Pedersen, Pastoralseminariet i Århus.«

³¹ *Tillæg til Den Danske Salmebog* blev trykt hos Schultz Offset, Albertslund og indbundet hos Fløistrup & Baden ApS.

mebogstillæggets forord (21. oktober 1993) og fået det godkendt hos udvalget.

Den færdige bog blev den 21. februar 1994 af Vajsenhusets forlag sendt til de relevante avisers og tidsskrifters anmeldere.³²

Selve præsentationen af tillægget fandt sted den 28. februar 1994 ved en reception i Københavns Bispegård, Nørregade 11. Ved præsentationen faldt det i sekretærens lod at tage ordet på tillægsudvalgets vegne. Han gav udtryk for, at det havde været »en spændende opgave at have været med til at lave det tillæg til Den danske Salmebog, der nu bliver præsenteret for sine brugere og dermed for offentligheden.

Der er tale om det moderne tillæg, eller måske et postmoderne. Tanken bag tillægget har været besindelse og nybrud, i forhold til traditionen og til det, der er skrevet og sunget siden Den danske Salmebog blev indført for 40 år siden, først og fremmest i de sidste 25 år.

I kirkeministerens kommissorium til det udvalg, der har redigeret tillægget, understreges det, at tillægget skal have »folkekirkelig bredde«, og det har det fået. Udvalget har i sit arbejde været forpligtet på at nå ud mod alle grænser. Det kan i dag konstateres, at det har det været. Og der er mange grænser at nå ud mod i dagens folkekirkelige virkelighed. Flere end nogen enkelt person eller enkelt gruppe, stor eller lille, bryder sig om at tænke på.

Det er et spændende eksperiment at redigere et tillæg, der ikke kun skal indeholde det sikre, men som først og fremmest skal derud, hvor nutiden og fremtiden står på spil.

Den eneste begrænsning har været de foreliggende tekster. Men netop Folkekirkens religiøse og kulturelle bredde har sikret, at bredden fandtes i det foreliggende materiale. Der er ingen, der behøver at gå forgæves i det officielle tillæg til Den danske Salmebog, som vi nu står med i

hånden. Til gengæld vil der næppe heller være nogen, der vil være fuldt tilfreds med tillægget. Alle vil finde tekster – og melodier – som de ikke vil kunne acceptere af teologiske, litterære, kirkelige eller kulturelle grunde. Årsagen hertil er den frugtbare mangfoldighed, som tillægget og bag det Folkekirken er et udtryk for.

Tillægsudvalget har været sammensat meget bredt, hvad listen med medlemmernes navne i forordet vil kunne overtyde enhver om. Aldersmæssigt og holdningsmæssigt var der langt mellem de enkelte medlemmer af udvalget. Ikke desto mindre – eller måske netop derfor! – har der været præsteret et virkeligt godt, konstruktivt og inspirerende samarbejde i udvalget. Det har været et samarbejde, som alle har lige del i, et samarbejde, der lover godt for brugen af tillægget og for den Folkekirke, der skal bruge det!

Det er naturligt ved denne lejlighed at takke den afgåede kirkeminister Torben Rechendorff for, at arbejdet blev sat i gang med stor entusiasme og målbevidsthed, og den nuværende kirkeminister A.O. Andersen for, at arbejdet med tillægget kunne afsluttes på baggrund af en usvækket interesse fra Kirkeministeriets side. Kirkeministeriets embedsmænd, ikke mindst de to ministersekretærer, nuværende kontorchef Carsten Dalsgaard Jørgensen og Anne Sophie Hilbart, har været en uvurderlig støtte for tillægsudvalgets arbejde, ligesom Styringsgruppen for salmearbejdet fra først til sidst har været et godt og konstruktivt bagland for tillægsudvalgets arbejde. I arbejdets sidste fase har det været en fornøjelse at samarbejde med Det kgl. Vajsenhus' forlag, repræsenteret af produktionschef Bo Alkjær. Til sidst vil jeg føje en varm tak til tillægsudvalgets formand, rektor Gerhard Pedersen, hvis betydning for det gode resultat af udvalgets arbejde vanskeligt vil kunne overvurderes!³³

---

³² Jf. brev af 21. februar 1994 fra informationschef i Bibelselskabet Mia Faber.

---

³³ Manuskript i Peter Balslev-Clausens privatarkiv.

Fire år efter at *Tillæg til Den Danske Salmebog* var udgivet og taget i brug, tog Salmebogskommissionen initiativ til en statistisk undersøgelse af dets brug og præsternes og menighedernes mening om det.³⁴ Gennem landets stifter blev der udsendt et afkrydsningsskema til alle tjenstgørende præster og organister. Pr. 2. marts 1998 havde 939 præster og 659 organister udfyldt og returneret de udsendte skemaer. 516 præster og 124 organister meldte tilbage, at de ikke havde erfaringer med salmebogstillægget og dets salmer. Dvs. at » ca. halvdelen af alle præster har udfyldt skemaet, og tre fjerdedele har reageret på udsendelsen af skemaerne.«³⁵ langt de fleste præster havde haft gode erfaringer med det nye tillæg og dets salmer. Den mest brugte og samtidig mest positivt vurderede salme var Johannes Johansens bryllupssalme »I blev skabt som mand og kvinde« (nr. 912), som var »blevet sunget i 692 kirker, hvoraf de 656 med gode erfaringer.« Næstmest sungne og positivt vurderede salme, var Johannes Johansens kirke- og konfirmationssalme »Vi kommer til din kirke, Gud« (nr. 859). Undersøgelsen viste, at de salmer i tillægget, der var blevet sunget mest og blev vurderet højest, var salmer, der var kendt i forvejen fra salmebogstillæg eller sangbøger.³⁶

Tillæg til Den Danske Salmebog var tænkt som et forarbejde til en kommende ny autoriseret salmebog for Den danske Folkekirke. I kommissoriet for den 5. januar 1993 nedsatte Salmebogskommission nævnes det, at der i kommissionens udvælgelse af nye salmer til den kommende salmebog »bør [...] lægges vægt på indvundne erfaringer fra hidtil udsendte tillæg til Den danske Salmebog, især det kommende

[kommissoriet var skrevet efteråret 1992] officielle salmebogstillæg.«³⁷ *Den Danske Salmebog 2002* har 123 nye salmer mod salmebogstillæggets 187, hvoraf 73 salmer findes i både tillægget og salmebogen. Til sammenligning har Salmebogstillægget 72 salmer til fælles med de tidligere tillæg fra 1970'erne og '80'erne. 1994-tillægget indtager således en mellemstilling i forhold til på den ene side de tidligere private tillæg og på den anden side den officielle salmebog fra 2002. Man kan overveje, hvorvidt tilhængere af både gamle og nye salmer have været bedre tjent med at beholde *Den danske Salmebog* fra 1953, suppleret med salmebogstillægget af 1994, der så som foreslået af tillægsudvalget i dets betænkning kunne blive revideret med jævne mellemrum. Herved kunne man i tilgift undgå den dramatik, der hver gang er forbundet med tilblivelsen og indførelsen af en ny officiel salmebog.

---

³⁴ Se: Margit Svendsen: »Salmebogstillægget til eksamen« i *Hymnologiske Meddelelser* 27. årg. marts 1998 nr. 1, s. 43-46.

³⁵ Anf. skr. s. 45.

³⁶ Anf. skr. s. 45.

---

³⁷ Salmebogskommissionens kommissorium findes aftrykt i Jørgen Kjærgaard: *Salmehåndbog I. Salmehistorie Med biografier af forfatterne i Den Danske Salmebog 2002*, København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003, 2. udg. 2008, 246-249.

